

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

ВОРОНІЮК Є.В.

ЧЕПЕЛЮК М.І.

Постановка проблеми. Економіка країни – це динамічна система, функціонування якої неможливе без взаємоузгодження основних векторів розвитку з сучасними вимогами соціальної, правової, екологічної та інших сфер життя. Такий механізм потребує детальної уваги до інституцій які забезпечують його сталу роботу, адже на сучасному етапі розвитку економіки України забезпечення її економічної безпеки належить до найважливіших національних інтересів. Зміна політичного та економічного вектору подальшого розвитку України, призвела до необхідності створення нових інституційних умов, в рамках яких проходило реформування законодавчої бази країни. Одним з наслідків реформування для підприємництва стала зміна умов функціонування бізнес-структур на території країни. Це призвело до того, що організація економічної безпеки підприємницької зазнала суттєвих інституційних перетворень, які потребують наукового аналізу. Крім того, існує суттєва нестача нормативної бази в структурному забезпеченні економічної безпеки, з огляду на реформування системи державного управління розпочату в Україні. Змістовний аналіз світового досвіду до організації економічної безпеки підприємницької діяльності з метою її подальшої адаптації до українських реалій є необхідною умовою ефективного та стабільного функціонування національної економіки в цілому.

Аналіз попередніх досліджень. Питання економічної безпеки підприємницької діяльності в контексті інституційного підходу досліджували такі вчені як С.Г. Сорокіна, Н.О. Лоханова, К. Нистрьом, В.М. Геєць та інші.

Авторами було розглянуто фактори та чинники інституційного підходу, але постійно змінювані конкурентні умов, інформаційний вплив, зміни нормативно-правової бази потребують оновлення інституційного підходу до формування економічної безпеки підприємницької діяльності, чим обумовлена необхідність комплексного дослідження.

Інституційний підхід, до формування економічної безпеки підприємницької діяльності формується на багатоаспектному розумінні поняття «інституції». Так, С. Г. Сорокіна [1, с.6] висловлює думку про те, що термін "інституціоналізм" розглядається через поняття: "інституція" (встановлення, звичай, порядок, прийнятий у суспільстві), та "інститут" (закріплення звичаїв і порядків у вигляді закону або закладу). Поділ цих понять досить умовний, оскільки в концепціях інституціоналістів вони мають надзвичайно широкий і розмитий зміст.

Організація економічної безпеки підприємницької діяльності, безпосередньо пов'язана з інститутами в політичній, соціологічній, фінансовій та інших сферах. Так, на думку Н. О. Лоханової до числа найбільш проблемних інституціональних чинників для розвитку бізнесу в Україні відносяться: «рівень корупції, податкове регулювання, недостатній доступ до фінансування, рівень податків, інфляція, політична нестабільність, рівень криміналу і крадіжок тощо»[2, с. 11]

Враховуючи велику кількість публікацій за даною проблематикою у науковій літературі немає детального аналізу міжнародного досвіду формування економічної безпеки підприємницької діяльності та не висвітлені перспективи для українських підприємств.

Цілі статті. Визначити основні положення інституційного підходу до формування економічної безпеки підприємницької діяльності в Україні, враховуючи світовий досвід. Розкрити роль держави в підприємницькій діяльності за рахунок формування інституційного середовища економічної безпеки підприємництва в Україні. Проаналізувати складові інституційного

середовища організації економічної безпеки підприємницької діяльності в Україні та світі.

Отримані результати. В останні роки питання формування економічної безпеки підприємницької діяльності є досить актуальним, адже завдяки своєму географічному положенню до України виникає великий інтерес з боку зарубіжних країн. Проте невизначеність власних позицій розвитку та відсутність чітких стратегічних планів розбудови економіки утворюється основа для встановлення економічної залежності країни. Разом з тим, детальне вивчення міжнародного досвіду показує, що забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності у контексті національної економіки значно впливає на світовий авторитет країни. Враховуючи це врахування позитивного досвіду зарубіжних країн відносно інститутів економічної безпеки підприємницької діяльності має бути одним з найважливіших напрямків у стратегії довгострокової перспективи розвитку національної економіки України.

Пристаювання будь-якого зарубіжного досвіду до умов України досить довготривале і характеризує не повторювання всієї системи регулювання, а лише поетапне впровадження деяких елементів, інструментів, методів, моделей та інститутів. Потрібно враховувати рівень економічного розвитку, розвитку інститутів управління, забезпечення та контролю над безпекою, використовуючи системний підхід та порівняльний аналіз.

Державні інституції, не тільки як норми і правила, а й організаційні структури, впливають на безпечне ведення господарської діяльності. При цьому слід зауважити, що підприємництво виступає водночас як продуцент так і реципієнт встановлених форматів безпечного ведення господарської діяльності.

В рамках інституціонального підходу важливу роль в формування економічної безпеки підприємництва відіграє держава, як основний стейкхолдер країни. Зокрема органами державної влади та уповноваженими особами формуються такі елементи інституційного середовища економічної безпеки господарської діяльності як: нормативна правова база; розробка та

впровадження програм допомоги підприємництву; розробка методів взаємодії підприємців з органами державної влади та інші.

Крім цього, на думку К. Нистрьом «Існує декілька причин за яких можна стверджувати про наявність зв'язку між розміром Уряду країни та підприємництвом. По-перше, великий державний сектор може зменшити масштаби ринку доступні для потенційних підприємців. У сферах послуг, таких як освіта та охорона здоров'я, високий рівень діяльності, що фінансується державою, що явно впливає на можливості приватних осіб займатися підприємницькою діяльністю в цих сферах. По-друге, великий урядовий сектор, який характеризується системою соціального забезпечення, також впливає на стимули стати підприємцем, тобто зменшує підприємництво на основі необхідності. Нарешті, стверджується, що розгалужена система соціального забезпечення також зменшує стимули до формування багатства, що важливо для активізації підприємництва» [3, с.11]. Тобто Уряд, як інституція має прямий вплив на організацію безпечного середовища для розвитку підприємництва.

Процес економічного розвитку країни має багатоаспектний характер і його втілення завжди формує нові завдання в різних сферах державної діяльності. Зокрема, він потребує утворення нових інституційних структур, метою яких постає гармонізація процесу розвитку держави в цілому, через формування більш дієвих умов функціонування конкретної чи міжгалузевої сфери: бізнес-середовища; соціальної політики; громадського та місцевого самоврядування тощо.

Якщо давати загальну характеристику поточного стану розвитку сектора економічної безпеки підприємництва в країнах ЄС можна окремо виділити відносно стабільні економічні системи (Великобританія, Італія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Франція). Ці країни переважно зосереджені на підвищенні ефективності економіки і одночасно підтримують існуючий рівень безпеки підприємців та особистої економічної безпеки своїх громадян. Про нові країни-членів ЄС (Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія) можна сказати, що вони вже завершили реформи «першого покоління» (з

акцентом на реструктуризацію і перепідпорядкування) і перейшли на завершальну стадію реформ структур безпеки. На межі століть ЄС перетворився, по-суті, в «Європу регіонів», «Союз регіонів», в якому розробляється і активно проводиться конструктивна регіональна політика. Вона здійснюється шляхом скорочення розриву в рівнях розвитку між окремими територіями, аграрної інтеграції, регулювання підприємницької діяльності тощо. Так, зменшення розриву між різними регіонами спільноти та ліквідація відставання в розвитку найменш розвинених регіонів були однією з проголошених цілей Римського договору 1957 р.

Аналізуючи концепцію економічної безпеки США, слід наголосити на таких її основних напрямках, як забезпечення національних економічних інтересів у конкурентній боротьбі із суперниками на світових ринках шляхом підвищення стану економічної безпеки та правової захищеності підприємницької діяльності. У стратегії національної безпеки США прямо сказано, що для підтримки високого рівня боєздатності озброєних сил необхідно підвищувати ефективність і конкурентоспроможність економіки шляхом підтримки власного виробництва, відкривати нові іноземні ринки і створювати нові робочі місця.

В рамках створення безпечних умов для гармонічного розвитку підприємництва в Україні було розроблено та прийнято «Стратегію розвитку малого і середнього підприємництва на період до 2020 року». Реалізація цього комплексного документа спровокувала «необхідність утворення нового консультативно-дорадчого органу при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі Офісу малого і середнього підприємництва» [4]. Формування Урядом країни нового, додаткового органу демонструє практичні наслідки втілення інституційного підходу до організації безпечного бізнес-середовища.

Інституційне середовище організації економічної безпеки підприємницької діяльності містить не тільки державні інституції. Воно уявляє собою комплекс структур, правил і нормативів які є похідними багатьох складових

підприємницької діяльності. Загальна структура інституційного середовища представлена на рис.1

Рис.1 Складові інституційного середовища організації економічної безпеки підприємницької діяльності.

Так до інституцій наднаціонального характеру відносяться структури в різних сферах діяльності, які орієнтовані на транснаціональне співробітництво. Сюди також відносяться міжнародні організації рішення яких мають як консультативний так і обов'язковий характер для органів державної влади. Наприклад Міжнародна організація праці, учасником якої Україна є з 1954 року. Ця спеціалізована установа ООН впродовж своєї діяльності ухвалила 189 конвенцій і 202 рекомендації. Завдяки цій інституційній установі в країнах-учасниках впорядковані трудові відносини, реформовано трудове законодавство, викорено дитячу та примусову працю [5].

Урядові структури, як і Уряд сам по собі, як було зазначено вище, уявляє собою окрему інституцію і виконує функції продуцента додаткових структур інституційного середовища, якщо їх впровадження необхідно з огляду на процеси економічного та політичного розвитку та відповідно до потреб підприємництва. Так, Урядом у відповідь на ініціативу Міністерства економічного розвитку було запроваджено проведення "Дерегуляційних Кабмінів". В рамках цього проекту проводиться оперативний розгляд тих нормативно-правових актів,

прийняття котрих може «зменшити регуляторний тиск на бізнес та покращити бізнес-клімат»[6].

Громадські інституції виконують інформаційні функції та об'єднують суб'єктів підприємницької діяльності в окремі групи за спеціалізованим, галузевим спрямуванням. Одним з гравців серед громадських інституційних структур в сфері бізнесу можна постає Офіс ефективного регулювання (Better Regulation Delivery Office) – «незалежний експертно-аналітичний центр, який фінансується Європейським Союзом в рамках проекту FORBIZ та Ініціативи EU4Business»[7]. Завдяки їх роботі скасовано більше 900 нормативно-правових актів які погіршували умови ведення бізнесу; запроваджено платформу «PRO» - Платформу ефективного регулювання, яка сприяє підприємницькій активності розповідаючи початківцям про етапність відкриття різних видів господарської діяльності, та містить інші сервіси для сприяння діалогу між бізнесом та Урядом, зокрема допомагає підприємцям зрозуміти та виконувати встановлені державою стандарти і контролювати процес їх формування [8];

В умовах впровадження реформи державного управління, окремого значення набувають місцеві інституційні структури. Зокрема, децентралізація передбачає формування умов та нормативно-правової бази для впровадження програмно-планових актів, реалізації державних концепцій. Так відповідно до обраного в країні вектору децентралізації влади, Кабінет Міністрів підготував проект «Державної стратегії управління місцевим і регіональним розвитком»[9]. В рамках цієї стратегії окрема увага буде приділятися реформуванню місцевих органів виконавчої влади та системи місцевого самоврядування. Такі інституційні умови створять ще більш безпечне середовище для функціонування бізнес-структур, та будуть сприяти розвитку підприємництва за рахунок державних замовлень. Як доповів віце-прем'єр-міністр - Міністр економічного розвитку і торгівлі України Степан Кубів в червні 2019 року «Сьогодні в громадах малий та середній бізнес є основним учасником торгів у системі Прозоро.Продажі. Кожного місяця в ній

реєструються майже 5 тисяч нових постачальників, серед яких майже 80% - це представники місцевого бізнесу, що діють в межах 1-2 областей» [10].

Економічні інституції поділяються на фінансові та страхові, котрі постають одним з учасником відносин між державою та суб'єктами господарювання. При цьому фінансовий сектор впливає на підприємництво нагромаджуючи кредитні проценти, та встановлюючи розцінки на свої послуги. В Україні активно формується ринок небанківських фінансових установ, які також пропонують кредитування малого та середнього бізнесу, попит на отримання кредитів в банківських установах збільшився з 5 254 640 млн. грн. у 2018 році до 5 736 136 млн. грн. на липень 2019 року [11]. Що говорить про те, що немонетарні методи регулювання економіки, створення нових економічних і фінансових інституцій призвело до підвищення підприємницької активності і збільшення покупної спроможності громадян

Немаловажним для безпечного ведення підприємницької діяльності постають інституційні утворення правового спрямування. Вони уявляють собою специфічну галузь оскільки мають дисциплінарний характер. Саме цими інституціями забезпечується створення правил, принципів і форматів діяльності всіх інших інституцій. До цього сектору відносяться Уряд країни, правоохоронні органи, суди, та інші структури мета яких створення і впровадження нормативно-правової бази, та нагляд за дотриманням встановлених норм і правил. За результатами аналізу досвіду високорозвинених країн із забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності необхідно відзначити, що основні напрями державної політики в сфері економічної безпеки національної економіки мають бути спрямовані на формування умов для мінімізації виникнення загроз, а не використання економічних заходів ситуативного реагування на них.

Висновки. Таким чином, з позиції інституційного підходу до формування економічної безпеки підприємницької діяльності слід фокусувати увагу на діючому комплексі норм, правил, нормативів, організаційних структур, які сприяють гармонічному розвитку підприємництва, а також на

впливі інституцій на підприємництво та його економічну безпеку. На сьогодні, в векторі децентралізації та євроінтеграції в Україні створюється багато інституційних структур, як організаційних так і нормативних, але все ж таки основа роль в інституційному підході належить державі.

Грунтовний аналіз міжнародного досвіду формування економічної безпеки підприємницької діяльності свідчить про необхідність удосконалення вітчизняного механізму економічної безпеки України. Таким чином, високий рівень економічної безпеки підприємницької діяльності може бути забезпечений шляхом підвищення конкурентоспроможності національної економіки, яка здатна зберігати стійкість, рівновагу, адаптуватися та підтримувати набрані темпи економічного зростання в умовах постійного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. На основі детального аналізу Україна зможе створити інституційне середовище економічної безпеки підприємницької діяльності, яка буде направлена на досягненні стійкого та ефективного розвитку національної економіки.

Список використаних джерел

1. Thorstein Veblen. The Theory of Leisure Class, An Economic Study of Institutions, 1899. Торстейн Веблен: Теория праздного класса: экономическое исследование институций. — Перевод с английского. Вступительная статья кандидата экономических наук С. Г. Сорокиной. Общая редакция доктора экономических наук В. В. Мотылёва. — М., 1984. // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. — 05.10.2012. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/5890>

2. Лоханова Н. О. Облік у системі управління економічною стійкістю підприємств: інституціональний підхід: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / Н. О. Лоханова. – Одеса: Одеський національний економічний університет, 2013. – 36 с.

3. Nyström, K. Public Choice (2008) 136: 269. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1007/s11127-008-9295-9>

4. Інформація до розпорядження КМУ про «Деякі питання реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» від 10.05.2018р. №292-р. Урядовий Портал. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-strategiyi-rozvitku-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva-v-ukrayini-na-period-do-2020-roku>

5. Міжнародна організація праці. Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/labour>

6. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=112a480c-9492-4736-99ed-b0f3b1152c27&title=SpriiatliviUmoviDliaBiznesu>

7. Офіс ефективного регулювання (Better Regulation Delivery Office). . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://brdo.com.ua/pro-nas/>

8. Платформа ефективного регулювання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://regulation.gov.ua/>

9. Кабінет Міністрів України, проект «Державної стратегії управління місцевим і регіональним розвитком»[Текст]. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.kmu.gov.ua > document > STRATEGY](http://www.kmu.gov.ua/document/STRATEGY)

10. Степан Кубів: Децентралізація відкриває нові можливості розвитку малого і середнього бізнесу як економічної основи громад. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, опубліковано 19 червня 2019 року о 15:43. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/stepan-kubiv-decentralizaciya-vidkrivaye-novi-mozhливosti-rozvitku-malogo-i-serednogo-biznesu-yak-ekonomichnoyi-osnovi-gromad>

11. Грошово-кредитна статистика Національного Банку України. .
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial>

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

***АНОТАЦІЯ.** В статті розглянуто інституційний підхід до організації економічної безпеки підприємницької діяльності. Визначено роль держави в формуванні інституційного середовища безпечного ведення господарської діяльності. Запропоновано складові інституційного середовища організаційного забезпечення економічної безпеки підприємництва. Проаналізовано досвід різних країн у сфері забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності. Висвітлено особливості державної політики країн з високим рівнем економічного розвитку по забезпеченню економічної безпеки підприємницької діяльності. Визначено особливості застосування зарубіжного досвіду формування економічної безпеки підприємництва в умовах України.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна безпека, підприємницька діяльність, інституційний підхід, економічна безпека держави, міжнародний досвід, світова економіка, транснаціональне співробітництво, міжнародні організації

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ И МИРЕ

***АНОТАЦИЯ.** В статье рассмотрен институциональный подход к организации экономической безопасности предпринимательской деятельности. Определена роль государства в формировании институциональной среды безопасного ведения хозяйственной деятельности. Предложены составляющие институциональной среды организационного обеспечения экономической безопасности предпринимательства. Проанализирован опыт разных стран в сфере*

обеспечения экономической безопасности предпринимательской деятельности. Отражены особенности государственной политики стран с высоким уровнем экономического развития по обеспечению экономической безопасности предпринимательской деятельности. Определены особенности применения зарубежного опыта по формированию экономической безопасности предпринимательства в условиях Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономическая безопасность, предпринимательская деятельность, институциональный подход, экономическая безопасность государства, международный опыт, мировая экономика, транснациональное сотрудничество, международные организации

Дані про авторів.

1.Воронюк Євгенія Валеріївна - аспірант кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу.

Адреса: 61000, Україна, м. Харків, пр.Науки 9-А.

Контактна інформація:

yevheniya.voronyuk@hneu.net

+38050323369

Тематика дисертаційного дослідження, основні наукові інтереси: організаційне забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності.

Воронюк Евгения Валерьевна - аспирант кафедры международного бизнеса и экономического анализа, Харьковского Национального Экономического Университета им. Семена Кузнеця.

2.Чепелюк Маргарита Ігорівна – к.е.н., доц. кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу, Харківський національний економічний університет ім. С.Кузнеця.

Адреса: 61000, Україна, м. Харків, пр.Науки 9-А.

Контактна інформація: (099) 007 13 45

chepeliuk.margo@gmail.com

Тематика дисертаційного дослідження, основні наукові інтереси: глобальна трансформація, трансформаційні зміни, транснаціоналізація бізнес діяльності, бізнес-системи, конкурентоспроможність МБ

Чепелюк Маргарита Игоревна – к.э.н., доц. кафедры международного бизнеса и экономического анализа, Харьковского Национального Экономического Университета им. Семена Кузнеца.

Наданий матеріал раніше не публікувався та в інші видання не надсилався.